

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Εισηγητής Καθηγητής: κ. Ανδρέας Δημητρόπουλος

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΘΕΜΕΛΙΟ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΑΣ

ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΘΗΝΑ 2004

Διάγραμμα

1. Εισαγωγή-Η συνταγματική έννομη τάξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας.

- 1.1. Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Τσεχίας.
- 1.2. Ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών του 1992.
- 1.3. Οι συνταγματικοί νόμοι.

2. Η τυπική ισχύς του διεθνούς δικαίου κατά το Σύνταγμα της Τσεχίας.

- 2.1. Το αρχικό άρθρο 10 του Τσεχικού Συντάγματος.
  - 2.1.1. *Διεθνείς συνθήκες σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.*
  - 2.1.2. *Κύρωση και δημοσίευση.*
  - 2.1.3. *Άμεση ισχύς.*
  - 2.1.4. *Υπεροχή έναντι του κοινού νόμου.*
- 2.2. Η ανάγκη αναθεώρησης του άρθρου 10.
  - 2.2.1. Το αναθεωρημένο άρθρο 10.
  - 2.2.2. Το νέο άρθρο 10a.
    - 2.2.2.1. *Μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς.*
    - 2.2.2.2. *Έγκριση από το κοινοβούλιο*
    - 2.2.2.3. *Έγκριση με δημοψήφισμα.*
  - 2.2.3. Το νέο άρθρο 10b.

3. Το δημοψήφισμα ως θεμέλιο ένταξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ε.Ε.

- 3.1. Η έλλειψη πρόβλεψης γενικού δημοψηφίσματος κατά το Σύνταγμα.
- 3.2. Οι πολιτικοί συσχετισμοί ως επιρροή στην προσφυγή σε δημοψήφισμα.
- 3.3. Ο συνταγματικός νόμος 515/2002 περί προκήρυξης του δημοψηφίσματος.
- 3.4. Η διενέργεια και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

4. Συμπεράσματα.

1. Εισαγωγή-Η Συνταγματική έννομη τάξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας.

Η παρούσα εργασία είναι μέρος μιας ομαδικής εργασίας που ανατέθηκε στο τμήμα μεταπτυχιακών σπουδών δημοσίου δικαίου, με γενικότερο θέμα τον εντοπισμό και την ανάλυση των αντίστοιχων με το άρθρο 28 συνταγματικών άρθρων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το άρθρο 28Σ. εντάσσεται στο «Μέρος Τρίτο» του ελληνικού Συντάγματος, το οποίο φέρει τον τίτλο «Οργάνωση και λειτουργίες της πολιτείας» και, ειδικότερα, στο «Τμήμα Α'», το οποίο φέρει τον τίτλο «Σύνταξη της πολιτείας».

Η ερμηνευτική δήλωση που προστέθηκε στο άρθρο 28 με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, ερμηνεύοντας αυθεντικά το εν λόγω άρθρο, αποσαφήνισε οριστικά το αμφισβητούμενο στη θεωρία ζήτημα του συνταγματικού θεμελίου της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα, η εν λόγω ερμηνευτική δήλωση αναφέρει επί λέξει ότι «[τ]ο άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης¹».

Η εν λόγω ερμηνευτική δήλωση προσδιορίζει το περιεχόμενο του άρθρου 28 από την οπτική της συμμετοχής της Χώρας στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς, όμως, να σημαίνει ότι το εν λόγω συνταγματικό άρθρο χάνει την ευρύτερη σημασία του ως ρυθμιστικό της τυπικής ισχύος του διεθνούς δικαίου (συμβατικού ή εθιμικού) στην εσωτερική ελληνική έννομη τάξη. Η ερμηνευτική δήλωση, αποδίδοντας έναν ειδικό, ως προς τις σχέσεις της Χώρας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, χαρακτηρισμό στο άρθρο 28, ταυτόχρονα του αποδίδει και έναν, αυτονόητο, γενικό χαρακτηρισμό, εντάσσοντάς το στην έννοια του «συνταγματικού θεμελίου²».

Ως εκ τούτου, μία εργασία που έχει ως θέμα την έρευνα των συνταγματικού δικαίου όρων, βάσει των οποίων ένα κράτος της Ευρώπης πρόκειται να ενταχθεί στο ενιαίο νομικοπολιτικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως τίτλο μπορεί να δανειστεί, από την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 28, τον όρο (συνταγματικό) **θεμέλιο για την συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης**. Είναι αυτονόητο πως, στο βαθμό που τα ευρωπαϊκά συντάγματα έχουν συνταχθεί πριν τις τελευταίες εξελίξεις στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο του κοινοτικού δικαίου και, ως εκ τούτου, συνήθως, δεν περιέχουν ρητές αναφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι συνταγματικές είσοδοι του ευρωπαϊκού δικαίου ταυτίζονται με εκείνες του «κοινού» διεθνούς δικαίου, συμβατικού ή εθιμικού.

Προκειμένου να εντοπιστεί το συνταγματικό υπόβαθρο της σχέσης του εσωτερικού τσεχικού δικαίου με το ευρωπαϊκό και το «κοινό» διεθνές δίκαιο, προϋποτίθεται η έρευνα της ισχύουσας συνταγματικής έννομης τάξης της χώρας αυτής. Μόνο όταν γίνει αντιληπτός στον ερευνητή ο ισχύον συνταγματικός ορίζοντας μιας χώρας είναι σε θέση να βρει «αντίστοιχες» διατάξεις, με εκείνες του δικαίου στο οποίο ο ίδιος έχει εκπαιδευτεί. Γι' αυτό, πριν εντοπιστούν οι επί μέρους διατάξεις προέχει να αποκτηθεί εποπτεία της συνολικής τσεχικής συνταγματικής έννομης τάξης.

---

¹ Η αποφυγή της ευθείας αναφοράς σε «Ευρωπαϊκή Ένωση», ίσως να έχει σχέση με την επιφύλαξη του συνταγματικού νομοθέτη να θεωρηθεί το άρθρο 28 θεμέλιο συμμετοχής στην ευρωπαϊκή «ολοκλήρωση», με οποιαδήποτε ονομασία αυτή κι αν εμφανιστεί στο μέλλον, ακόμα και κατόπιν μιας ενδεχόμενης ομοσπονδιοποίησης, η οποία φαίνεται να επίκειται και με την αναμενόμενη θέση σε ισχύ του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.

² Γεγονός το οποίο μόνο μέσω ενός συνταγματικού κανόνα θα μπορούσε να επιτευχθεί, ως ειδικότερη έκφραση του *θεμελιώδους*, βασικού ουσιαστικού χαρακτηριστικού του Συντάγματος (*lex fundamendalis*), βλ. Δημητρόπουλο, Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης, σελ. 156 επ.

Η συνταγματική τάξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας περιγράφεται ρητώς στο ισχύον Σύνταμά της³ και περιλαμβάνει το **Σύνταγμα** του 1992, τον **Χάρτη** των θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών και τους **συνταγματικούς νόμους** που ψηφίστηκαν σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα και τους συνταγματικούς νόμους της Δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας και του Εθνικού Συμβουλίου της Τσεχίας, καθώς επίσης και τους συνταγματικούς νόμους του Εθνικού Συμβουλίου της Τσεχίας που αναφέρονται στο καθεστώς των συνόρων της Δημοκρατίας της Τσεχίας, καθώς επίσης και τους συνταγματικούς νόμους που ψηφίστηκαν μετά την 6^η Ιουνίου 1992⁴.

Είναι σαφές ότι αυτή η ρητή συνταγματική περιγραφή της έννομης τάξης αναφέρεται μόνο σε συνταγματικά κείμενα εσωτερικού περιεχομένου και δεν περιλαμβάνει ειδικότερες ιεραρχήσεις στις οποίες ενδεχομένως θα αναφερόταν και η τυπική υπεροχή της κάθε κατηγορίας νομοθετημάτων και η σχέση τους με το υπερεθνικό δίκαιο. Πρόκειται για έναν κατάλογο συνταγματικών κειμένων, τα οποία συναποτελούν τον *supremum lex* της Τσεχίας, στην ίδια βαθμίδα τυπικής ισχύος. Αναλυτικά, αυτά είναι τα εξής:

1.1. Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Τσεχίας.

Το Σύνταγμα της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1992 (ημερομηνία θέσης σε ισχύ: 1/1/1993) απεικονίζει ανάγλυφα την ιστορική συγκυρία του «Βελούδινου Διαζυγίου⁵» της Τσεχίας από την ομόσπονδη Σλοβακία, ήδη από το προοίμιό του. Πρόκειται για ένα μοντέρνο σύνταγμα⁶, το οποίο έχει συμπληρωθεί και τροποποιηθεί σημαντικά μέσα στα 11 μόλις χρόνια της εφαρμογής του, από τους επτά (7) συνταγματικούς νόμους, οι οποίοι θεσπίστηκαν από το συντακτικό νομοθέτη της Τσεχίας έως σήμερα, σύμφωνα με το άρθρο 9§1 («Το Σύνταγμα δεν μπορεί να συμπληρωθεί ή να τροποποιηθεί παρά μόνο με συνταγματικό νόμο»). Οι τροποποιήσεις έγιναν ενόψει της ένταξης της Τσεχίας στο ΝΑΤΟ (το 1999) και κυρίως ενόψει της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρατηρείται ότι στο «Κεφάλαιο Ι» του Συντάγματος, υπό τον τίτλο «Θεμελιώδης Διατάξεις» υπάρχουν τα άρθρα 10, 10^α και 10^β, τα οποία ρυθμίζουν τις σχέσεις υπεροχής του διεθνούς έναντι του εσωτερικού κοινού δικαίου και την μεταφορά αρμοδιοτήτων που προβλέπονται από το σύνταγμα σε διεθνείς οργανισμούς.

---

³ άρθρο 112§1 Τσέχικου Συντάγματος του 1992. Επίσης, κατά την §3 του ίδιου άρθρου, άλλοι συνταγματικοί νόμοι που αφορούν την Τσεχική Δημοκρατία και ισχύουν κατά τη μέρα θέσης του Συντάγματος σε ισχύ, έχουν ίση τυπική δύναμη με αυτό.

⁴ Με την §2 του ίδιου ως άνω άρθρου καταργήθηκαν: το έως τότε Σύνταγμα, ο συνταγματικός νόμος που αναφερόταν στην Ομοσπονδία της Τσεχοσλοβακίας, οι συνταγματικοί νόμοι που τροποποιούσαν και συμπλήρωναν αυτούς, και ο συνταγματικός νόμος υπ' αρ. 67/1990 του Εθνικού Συμβουλίου της Τσεχίας.

⁵ Κατ' αναλογία προς τη «Βελούδινη Επανάσταση» αποκοπής της τότε Τσεχοσλοβακίας από τη σοβιετική επιρροή, το 1989.

⁶ Institutional Structures and the Legislative Process of the Czech Republic, <http://web.telecom.cz/romwelt/ideu/legpren.htm>.

1.2. Ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών του 1992.

Κατά τα πρότυπα της γαλλικής συνταγματικής νομοτεχνικής, τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες δεν περιέχονται στον *corpus* του Συντάγματος του 1992, αλλά σε ιδιαίτερο («παράπλευρο»⁷) κείμενο, το οποίο φέρει τον τίτλο του Χάρτη Δικαιωμάτων.

Ο εν λόγω Χάρτης ψηφίστηκε, κατόπιν του Εθνικού Συμβουλίου της Τσεχίας και του Εθνικού Συμβουλίου της Σλοβακίας, από την ομοσπονδιακή Συνέλευση της Τσεχίας και της Σλοβακίας, γεγονός το οποίο διατυπώνεται και στο προοίμιο του ως άνω κειμένου. Πρόκειται δηλαδή για συνταγματικό κείμενο της πρώην Τσεχοσλοβακίας, το οποίο, κατά ρητή συνταγματική διάταξη του Τσέχικου συντάγματος, παραμένει σε ισχύ.

Παρατηρείται ότι ο εν λόγω χάρτης δικαιωμάτων παρουσιάζει ομοιότητα με τον αμερικάνικο Bill of rights. Ο Χάρτης περιλαμβάνει εκτός από τα κλασικά «ατομικά» και κοινωνικά δικαιώματα, δικαιώματα εθνικών και φυλετικών μειονοτήτων (κεφάλαιο III, άρθρα 24 και 25), γεγονός που έχει ιδιαίτερη θεσμική σημασία για μια χώρα όπως η Τσεχία, η οποία έχει καταγγεληθεί διεθνώς για ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι σε μειονότητες όπως οι τσιγγάνοι Rom, αλλά και οι Γερμανοί «σουδίτες» που κατοικούν στο έδαφός της.

1.3. Οι συνταγματικοί νόμοι.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 του Τσέχικου Συντάγματος, το Σύνταγμα δεν μπορεί να συμπληρωθεί ή να τροποποιηθεί παρά μόνο με συνταγματικό νόμο. Ως εκ τούτου, η αναθεωρητική του Συντάγματος λειτουργία περιβάλλεται τον τύπο του «συνταγματικού νόμου», ο οποίος συμπληρώνει ή τροποποιεί το ισχύον συνταγματικό δίκαιο έως το μέτρο που δεν «μεταβάλλει τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του δημοκρατικού κράτους δικαίου»⁸.

Η διαδικασία ψήφισης των συνταγματικών νόμων είναι δυσχερέστερη της ψήφισης των κοινών νόμων, κατά το ότι, για την ψήφιση των πρώτων απαιτείται η πλειοψηφία των τριών πέμπτων των βουλευτών και των τριών πέμπτων των παρόντων γερουσιαστών, σύμφωνα με το άρθρο 39§4Σ⁹.

Το νομικό μόρφωμα του συνταγματικού νόμου προσιδιάζει προς τα «ψηφίσματα» της ελληνική συνταγματικής έννομης τάξης¹⁰. Κι αυτό γιατί, όπως το ελληνικό Σύνταγμα του 1974 τέθηκε σε ισχύ με ψήφισμα (και με αυτόν τον τύπο αναθεωρήθηκε έως σήμερα), έτσι και το Τσέχικο Σύνταγμα τέθηκε σε ισχύ και αναθεωρήθηκε με συντακτικούς νόμους. Ο ίδιος τύπος (ψήφισμα/συνταγματικός

⁷ Δημητρόπουλος, ο.π., σελ. 214, αρ. 262, υποσ. 277 και σελ. 216, υποσ. 282.

⁸ Άρθρο 9§2. Σύμφωνα δε με την §3, καμία ερμηνεία των νομικών κανόνων δεν μπορεί να επιτρέψει την κατάργηση ή την διακινδύνευση των θεμελιών του δημοκρατικού Κράτους.

⁹ Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι θεωρητικά ευχερέστερη της ψήφισης των κοινών νόμων, καθόσον ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει την διακριτική ευχέρεια της αναπομπής, εντός 15 ημερών από την ψήφισή του, ενός συνταγματικού νόμου, ευχέρεια την οποία του επιφυλάσσει το Σύνταγμα στο άρθρο 50 για τους κοινούς νόμους.

¹⁰ Βλ. άρθρο 110§5 ελλ.Σ. και Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο, β' έκδοση, σελ. 238 επ., Δημητρόπουλο, ό.π., σελ. 218 επ., Ράϊκο, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α', τεύχος 1, σελ. 85 επ.

νόμος) προκρίνεται, επίσης, από τα δύο συνταγματικά κείμενα για την διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

Έως σήμερα το Τσέχικο Σύνταγμα αναθεωρήθηκε με τους συνταγματικούς νόμους 347/1997, 300/2000, 395/2001, 448/2001 και 515/2002 και συμπληρώθηκε με τους συνταγματικούς νόμους 110/1998 και 515/2002.

Με τον συνταγματικό νόμο **395/2001** τροποποιήθηκε το άρθρο 10 και προστέθηκαν τα άρθρα 10a και 10b, τα οποία αφορούν το συνταγματικό θεμέλιο της συμμετοχής της δημοκρατίας της Τσεχίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (βλ. κατωτέρω, υπό 2.2.) .

Τέλος, με το συνταγματικό νόμο **515/2002** προκηρύχθηκε το δημοψήφισμα (βλ. κατωτέρω, υπό 3.3.), με το οποίο τέθηκε στον τσέχικο λαό το ερώτημα αν επιθυμεί να καταστεί η Τσεχική Δημοκρατία Κράτος Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την κύρωση της συμφωνίας προσχώρησης.

2. Η τυπική ισχύς του διεθνούς δικαίου κατά το Σύνταγμα της Τσεχίας.

Έχοντας εποπτεία της συνταγματικής έννομης τάξης της Τσεχικής Δημοκρατίας, εύκολα εντοπίζεται πρώτα η ρύθμιση που αφορά την τυπική ισχύ του διεθνούς συμβατικού δικαίου, στο οργανωτικό μέρος, το οποίο περιλαμβάνεται στο Σύνταγμα του 1992. Ωστόσο, εμβριθέστερη προσέγγιση του θέματος υποδεικνύει ότι και άλλες συνταγματικές ισχύος διατάξεις προσδιορίζουν την θέση ενός κανόνα διεθνούς δικαίου στην ταξινόμηση του εσωτερικού ισχύοντος δικαίου.

Στο **άρθρο 4** του Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του 1992, αναφέρεται ότι *«1. Υποχρεώσεις δεν μπορούν να επιβάλλονται παρά μόνο σύμφωνα με το νόμο, εντός των ορίων του και με τον όρο της διαφυλάξεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. 2. Περιορισμοί στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών τίθενται μόνον από το νόμο σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών (αποκαλούμενο εφεξής «Χάρτη»). 3. Οι νόμιμοι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών πρέπει να επιβάλλονται εξ ίσου σε όλες τις περιπτώσεις που πληρούν τις ίδιες προϋποθέσεις.»*

Λαμβανομένου υπόψη ότι η ευρωπαϊκή έννομη τάξη αποτελείται, εκτός από τις οργανωτικές των θεσμών της Συνθήκης και από **κανονιστικές διατάξεις (Κανονισμούς και Οδηγίες) οι οποίες ιδρύουν, προστατεύουν, διατηρούν ή περιορίζουν και καταργούν δικαιώματα**, το άρθρο 4 του Χάρτη, το οποίο καθιστά συνταγματικά ανεκτό τύπο του περιορισμού θεμελιώδους δικαιώματος το Νόμο, εμμέσως θέτει εκτός της έννομης τάξης της Τσεχίας περιορισμούς δικαιωμάτων οι οποίοι τίθενται από κάθε *άλλη πηγή δικαίου* πλην του Νόμου. Εναπόκειται, επομένως, στις διατάξεις του οργανωτικού μέρους του Συντάγματος να προσδιορίσουν τη διαδικασία βάσει της οποίας το διεθνές δίκαιο ταξινομείται ανάμεσα στις εσωτερικές πηγές του δικαίου, έτσι ώστε, το άρθρο 4, **συμπληρωματικά** να καταδείξει κατά πόσον είναι ανεκτοί οι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων από το κοινοτικό δίκαιο.

Ο ρόλος του άρθρου 4 είναι επομένως επικουρικός και ειδικός της διάταξης που αποτελεί το συνταγματικό θεμέλιο για την ταξινόμηση του διεθνούς δικαίου ανάμεσα στις εσωτερικές πηγές του δικαίου, καθόσον: α) αναφέρεται στον μερικότερο κλάδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών και β) απλώς ορίζει ότι ο τύπος περιορισμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι ο νόμος. Συνεπώς, το «τι είναι νόμος» (που τυχόν ενσωματώνει το διεθνές, άρα και το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο στην εσωτερική έννομη τάξη) είναι ζήτημα που θα απαντηθεί από το σχετικό άρθρο του (οργανωτικού) Συντάγματος.

2.1. Το αρχικό άρθρο 10 του Συντάγματος.

Το άρθρο 10 του Τσεχικού Συντάγματος του 1992 διελάμβανε ως εξής: *«Οι διεθνείς συνθήκες που έχουν κυρωθεί και δημοσιευθεί, οι σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, δεσμεύουν την Δημοκρατία της Τσεχίας, έχουν άμεση ισχύ και υπερισχύουν των νόμων»¹¹.*

Συνεπώς, το αρχικό άρθρο 10 περιείχε τους εξής όρους για την τυπική ισχύ του διεθνούς δικαίου και την ταξινόμησή του ανάμεσα στις πηγές του ισχύοντος δικαίου:

¹¹ Μαυριά/Παντελή, Συνταγματικά Κείμενα, Ελληνικά και Ξένα, τρίτη έκδοση, 1996, σελ. 822

2.1.1. Διεθνείς συνθήκες σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.

Η διάταξη αφορά μόνο το **διεθνές συμβατικό δίκαιο**, τις διεθνείς συνθήκες. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει ρητή αναφορά για την τυπική ισχύ του μη συμβατικού διεθνούς δικαίου, δηλαδή του εθιμικού διεθνούς δικαίου¹². Ε contrarrio από το γράμμα της διάταξης, λοιπόν, οι κοινά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου δεν φαίνεται να απολαμβάνουν την τυπική ισχύ που επιφυλάσσει το σύνταγμα στις διεθνείς συνθήκες, υπό το καθεστώς της αρχικής μορφής του Συντάγματος του 1992.

Η διάταξη δεν αναφέρεται όλες τις διεθνείς συνθήκες, αλλά **μόνο εκείνες που είναι σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες**. Συνεπώς, e contrarrio, το άρθρο 10 δεν διελάμβανε για τις διεθνείς συμβάσεις που δεν αφορούσαν θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, όπως είναι οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες γενικού χαρακτήρα.

2.1.2. Κύρωση και δημοσίευση.

Η διάταξη αναφέρεται μόνο στις διεθνείς συνθήκες που είναι σχετικές με τα ατομικά δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, οι οποίες όμως έχουν κυρωθεί και δημοσιευτεί.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το αρχικό άρθρο 49, «1. Οι διεθνείς συνθήκες που απαιτούν έγκριση από το Κοινοβούλιο ψηφίζονται απ' αυτό κατά τον ίδιο τρόπο με τις προτάσεις νόμου. 2. Η έγκριση του Κοινοβουλίου απαιτείται για τις διεθνείς συνθήκες τις σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες γενικού χαρακτήρα και για τις συνθήκες των οποίων η εκτέλεση απαιτεί την ψήφιση νόμου.»

Ως εκ τούτου, η κύρωση και δημοσίευση που απαιτούσε η διάταξη του άρθρου 10 προϋποθέτει την έγκριση του κειμένου της διεθνούς συνθήκης από το κοινοβούλιο, η οποία έχει τον τύπο της ψήφισής τους με τη διαδικασία που ψηφίζονται τα νομοσχέδια προκειμένου να καταστούν μέρος της έννομης τάξης.

Σύμφωνα με το άρθρο 45, « 1. Η πρόταση νόμου που εγκρίνεται από τη Βουλή διαβιβάζεται στη Γερουσία».

Κατά το άρθρο 46, «η Γερουσία συζητεί επί της προτάσεως νόμου και λαμβάνει απόφαση επ' αυτής εντός τριάντα ημερών από την ημέρα της διαβιβάσεώς της 2. με την απόφασή της η Γερουσία εγκρίνει ή απορρίπτει την πρόταση νόμου ή την αναπέμπει στην Βουλή με προτάσεις τροποποιήσεων ή ακόμη εκφράζει τη βούλησή της να μην αποφανθεί επ' αυτής. 3. Εάν η Γερουσία δεν εκφράσει γνώμη για την πρόταση νόμου εντός της προθεσμίας που προβλέπεται στην παρ. 1, η πρόταση νόμου τεκμαίρεται ότι υιοθετήθηκε.».

Σύμφωνα με το άρθρο 47 «1. Εάν η γερουσία απορρίψει την πρόταση νόμου, η Βουλή αποφαινεται εκ νέου. Στην περίπτωση αυτή, η πρόταση νόμου θεωρείται ότι έχει εγκριθεί, εάν έχει ψηφισθεί από την πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών. 2. Εάν η Γερουσία αναπέμψει στην Βουλή την πρόταση Νόμου με προτάσεις τροποίσεων, η Βουλή ψηφίζει την πρόταση νόμου όπως αυτή διαμορφώθηκε από τη Γερουσία. Η

¹² Πρόκειται για τους «κοινά παραδεγμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου», οι οποίοι αναγνωρίζονται από το άρθρο 28§1 ελλΣ ως πηγές διεθνούς δικαίου ισοδύναμες με τις διεθνείς συμβάσεις.

πρόταση νόμου στην περίπτωση αυτή υιοθετείται με απόφαση της Βουλής. 3. Εάν η Βουλή δεν εγκρίνει την πρόταση νόμου όπως διαμορφώθηκε από τη Γερουσία, η πρόταση αυτή ψηφίζεται εκ νέου σύμφωνα με το αρχικό κείμενο. Η πρόταση νόμου εγκρίνεται, εάν ψηφισθεί από την πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών. 4. Οι προτάσεις τροποποίησης μιας πρότασης νόμου που έχει απορριφθεί ή αναπεμφθεί στη Βουλή δεν γίνονται δεκτές.»

Σύμφωνα με το άρθρο 48, «[η] απόφαση της Γερουσίας με την οποία εκδηλώνεται η βούλησή της να μην αποφανθεί επί προτάσεως νόμου ισοδυναμεί προς υιοθέτησή της.»

Σύμφωνα με το άρθρο 50, «1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα να αναπέμψει εντός δεκαπέντε ημερών από την ημέρα κατά την οποία του διαβιβάστηκε, έναν ψηφισθέντα νόμο, με εξαίρεση την περίπτωση των συνταγματικών νόμων, συνοδεύοντάς τον με αιτιολογημένες παρατηρήσεις του. 2. Ο αναπεμφθείς νόμος ψηφίζεται εκ νέου από τη Βουλή. Καμία τροποποίηση δεν γίνεται αποδεκτή. Εάν ο αναπεμφθείς νόμος ψηφισθεί από την πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών εκδίδεται. Στην αντίθετη περίπτωση, ο νόμος θεωρείται ότι δεν εγκρίθηκε.»

Σύμφωνα με το άρθρο 51, «[οι] ψηφισθέντες νόμοι υπογράφονται από τον πρόεδρο της Βουλής, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον πρόεδρο της Κυβερνήσεως.»

Σύμφωνα με το άρθρο 52, «Για να ισχύσει ο νόμος, πρέπει να εκδοθεί. Ο τρόπος έκδοσης καθορίζεται με νόμο. Η ίδια διαδικασία εφαρμόζεται επίσης στις διεθνείς συνθήκες που εγκρίνονται από την Βουλή.»

Ως εκ τούτου, η θέση του διεθνούς συμβατικού δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη αποκτάται με την έκδοση ενός δημοσιευθέντος και επικυρωμένου κειμένου διεθνούς συνθήκης.

2.1.3. Άμεση ισχύς.

Σύμφωνα με το αρχικό άρθρο 10, οι διεθνείς συνθήκες που έχουν τα ανωτέρω (υπό 2.1.1. και 2.2.2.) προσόντα, αποκτούν άμεση ισχύ. Η άμεση ισχύς τους έχει την έννοια ότι οι εν λόγω συνθήκες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εσωτερικής έννομης τάξης και **δεν χρειάζεται να παρεμβληθεί καμία άλλη πολιτειακή πράξη** προκειμένου να παραχθούν τα έννομα αποτελέσματα που επέρχονται με την εφαρμογή τους.

2.1.4. Υπεροχή έναντι του κοινού νόμου.

Εκτός από την *άμεση ισχύ* των διεθνών συμβάσεων που έχουν τα ανωτέρω (υπό 2.1.1. και 2.2.2.) προσόντα, το άρθρο 10 επιφυλάσσει στις νομικές διατάξεις των εν λόγω συνθηκών υπεροχή έναντι της κοινής νομοθεσίας, τοποθετώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, την συγκεκριμένη κατηγορία του διεθνούς δικαίου σε θέση υπέρτερης τυπικής ισχύος έναντι του κοινού νόμου. Αποτέλεσμα της εν λόγω ρύθμισης είναι ότι οι διατάξεις των διεθνών συμβάσεων που αφορούν ατομικά δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες και έχουν κυρωθεί και δημοσιευτεί, **κατισχύουν** κάθε αντίθετης διάταξης νόμου.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ταξινόμηση από πλευράς τυπικής ισχύος των διεθνών συμβάσεων αυτής της κατηγορίας λαμβάνει χώρα **ανάμεσα** στην (υπέρτατη) συνταγματική έννομη τάξη (όπως αυτή παρουσιάστηκε ανωτέρω, υπό 1) και στην «κοινή» νομοθεσία, τους νόμους χωρίς αυξημένη τυπική ισχύ.

Οι διεθνείς συμβάσεις της ανωτέρω κατηγορίας συνιστούν την *ενδιάμεση βαθμίδα* τυπικής ισχύος, είναι δηλαδή κατώτερης τυπικής δύναμης (δεν κατισχύουν) της συνταγματικής έννομης τάξης, αλλά υπέρτερης τυπικής δύναμης (κατισχύουν) της κοινής εσωτερικής νομοθεσίας.

2.2. Η ανάγκη αναθεώρησης του άρθρου 10.

Με τα δεδομένα που περιείχε το άρθρο 10 του Συντάγματος της Τσεχικής Δημοκρατίας του 1992, όπως αυτό συμπληρωνόταν με το άρθρο 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών, η συμμετοχή της Τσεχίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συναντούσε σοβαρά συνταγματικά αναχώματα.

Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω διάταξη δεν έδινε το απαιτούμενο συνταγματικό έρεισμα για την *νομοθετική και δικαιοδοτική αρμοδιότητα* των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ειδικότερα θέματα που αυτές οι αρμοδιότητες ιδρύονται βάσει των καταστατικών Συνθηκών. Κατ' αυτή την έννοια, η Τσεχική Δημοκρατία δεν θα είχε τη συνταγματική δυνατότητα να προσχωρήσει σε μια Συνθήκη βάσει τις οποίας, αρμοδιότητες που προβλέπονται από το σύνταγμα αναγνωρίζονται σε όργανα της Ε.Ε. Εάν η Τσεχική Δημοκρατία προσχωρούσε στη ΣυνθΕΕ, η τελευταία δεν θα ήταν δεσμευτική συνταγματικά για την Τσεχία στον τομέα της εναρμόνισης της νομοθεσίας, της αμεσότητας και της υπεροχής¹³ του κοινοτικού δικαίου έναντι του εσωτερικού δικαίου των Κρατών-Μελών και της δικαιοδοσίας των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων που ιδρύθηκαν με τις αντίστοιχες συνθήκες. Ως εκ τούτου, με το αρχικό άρθρο 10, η Τσεχία δεν είχε τη συνταγματική δυνατότητα να συμμετέχει στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, γεγονός το οποίο έγινε εγκαίρως αντιληπτό και από τους κρατικούς φορείς της ίδιας της χώρας¹⁴.

Ο συνταγματικός νόμος 395/2001 υπήρξε τροποποιητικός του άρθρου 10 και συμπληρωματικός του Συντάγματος, αφού με αυτόν προστέθηκαν άλλα δύο άρθρα, το άρθρο 10α και το άρθρο 10β. Παράλληλα αναθεωρήθηκαν τα άρθρα 1§2, 39§4, 49, 87§1α-β και 95.

¹³ Βλ. *Σκανδάμη*, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Θεσμοί και Έννομες Τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

¹⁴ *Τσεχική Δημοκρατία-Εθνικό πρόγραμμα προετοιμασίας για την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως Κράτος Μέλος*, σελ. 36: «Για να δημιουργηθούν όροι εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να δημιουργηθεί συνταγματικός χώρος για τη μελλοντική επικύρωση θεμελιωδών συμβάσεων με τις οποίες έχει εγκαθιδρυθεί η Ε.Ε. Το Σύνταγμα επί του παρόντος δεν επιτρέπει την εφαρμογή αυτών των σημαντικών –και μελλοντικά ζωτικών- εγχειρημάτων. Το Σύνταγμα πρέπει επίσης να αναθεωρηθεί για να καλύψει τη σχέση ανάμεσα στο τσέχικο δίκαιο και τις δεσμεύσεις που προέρχονται από την συμμετοχή της Τσεχίας στην Ε.Ε. (ειδικά τη σχέση ιεραρχίας ανάμεσα στο τσέχικο δίκαιο και το ειδικό σύστημα του κοινοτικού δικαίου), και τις σχέσεις ανάμεσα στα συνταγματικά κείμενα που σχετίζονται με την συμμετοχή στην Ε.Ε. Το Μάρτιο του 2001 ένα δοκίμιο συνταγματικού νόμου εκπονήθηκε από την κυβέρνηση, το οποίο τροποποιεί το συνταγματικό νόμο 1/1993, το Σύνταγμα της Τσεχικής Δημοκρατίας, του οποίου τα αναθεωρημένα άρθρα 10, 10^α, 10^β και 10^γ επιτρέπουν στην Τσεχική Δημοκρατία να γίνει μέλος της Ε.Ε., ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις που πηγάζουν από θεμελιώδεις συνθήκες της Ε.Ε., της Ε.Κ., της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας και προσαρμόζει θεσμικές διευθετήσεις στους όρους και τις προϋποθέσεις της ευρωπαϊκής ένταξης.» Το κείμενο βρίσκεται αναρτημένο στο διαδικτυακό τόπο με τη διεύθυνση : <http://www.mzv.cz/washington/ekon/eu/np2001en.pdf>, στα αγγλικά.

2.2.1. Το αναθεωρημένο άρθρο 10.

Το κείμενο του άρθρου 10, μετά την αναθεώρησή του από τον συνταγματικό νόμο 295/2001 διαμορφώθηκε ως εξής:

Άρθρο 10

Δημοσιευμένες συνθήκες, στην επικύρωση των οποίων το Κοινοβούλιο έδωσε τη έγκρισή του και είναι δεσμευτικές για την Τσεχική Δημοκρατία, αποτελούν τμήμα της έννομης τάξης· οι συνθήκες κατισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου.

Παρατηρείται πως η νέα μορφή του άρθρου 10 εξακολουθεί να αναφέρεται στις διεθνείς συνθήκες (οι οποίες πλέον ονομάζονται απλώς «συνθήκες» κι όχι «διεθνείς συνθήκες»), παραλείποντας αναφορά στους γενικά παραδεγμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, δηλαδή στο διεθνές έθιμο. Ωστόσο, το «κενό» καλύπτεται, εν μέρει, από την αναθεώρηση του άρθρου 1, στο οποίο έχει προστεθεί 2^η παράγραφος, στην οποία αναφέρεται ότι **«Η Τσεχική Δημοκρατία θα εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της που προέρχονται από το διεθνές δίκαιο»**. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η υποχρέωση σεβασμού του Τσεχικού Κράτους προς το διεθνές δίκαιο ανάγεται σε συνταγματικό κανόνα, έτσι ώστε βάσιμα να μπορεί να υποστηριχθεί ότι, το διεθνές δίκαιο που παράγει υποχρεώσεις για την Δημοκρατία της Τσεχίας, δηλαδή, εκτός από το συμβατικό, για το οποίο υπάρχει η ειδική διάταξη του άρθρου 10, το εθιμικό διεθνές δίκαιο και οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, αποκτούν ισόβαθμη με το Σύνταγμα τυπική ισχύ¹⁵.

Επίσης, η προηγούμενη διατύπωση που αναφερόταν σε «επικύρωση και δημοσίευση» έγινε σαφέστερη, καθώς πλέον το άρθρο αναφέρεται σε «δημοσιευμένες» (προϋπόθεση) συνθήκες, στην επικύρωση των οποίων το κοινοβούλιο έδωσε την έγκρισή του. Ο όρος έγκριση, αντί για τον προηγούμενο (επικύρωση) είναι διαυγέστερος νομοτεχνικά, αλλά και συνεπέστερος με το, επίσης αναθεωρημένο άρθρο 49 που αναφέρεται στον τρόπο επικύρωσης των διεθνών συνθηκών.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το νέο άρθρο 49:

Η έγκριση και των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου είναι απαραίτητη για την επικύρωση των συνθηκών:

A) που αναφέρονται σε δικαιώματα και υποχρεώσεις προσώπων

B) συμμαχίας, ειρήνης ή άλλης πολιτικής φύσεως·

Γ) με τις οποίες η Δημοκρατία της Τσεχίας γίνεται μέλος ενός διεθνούς οργανισμού·

¹⁵ Ωστόσο, η θέση της εν λόγω διάταξης στο άρθρο 1 του Συντάγματος, δηλαδή σε μια γενικότατη διάταξη που αναφέρεται στη μορφή του πολιτεύματος, και η αντιστοιχία της προς το ελληνικό άρθρο 2§2 («Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών»), μπορεί να θεμελιώσει και την άποψη ότι, κατά συστηματική ερμηνεία, η εν λόγω διάταξη έχει χαρακτήρα εξαγγελίας περισσότερο και ότι η ερμηνεία της δεν μπορεί να φτάσει έως το βαθμό της ταξινόμησης της διεθνούς έννομης τάξης ανάμεσα στις πηγές του εσωτερικού δικαίου. Το επιχείρημα αυτό στηρίζεται e contrario από τη νομοτεχνική δομή του Έλληνα συνταγματικού νομοθέτη, ο οποίος δεν περιορίστηκε στη διάταξη του 2§2, αλλά ανέφερε τους «γενικά παραδεγμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου» και στο άρθρο 28, το οποίο ταξινομεί το διεθνές δίκαιο ανάμεσα στις πηγές του ισχύοντος ελληνικού δικαίου. Ωστόσο η διάταξη του ελληνικού 2§2 και του τσεχικού 1§2, αν και έχουν την ίδια θέση στη δομή των δύο συνταγμάτων, δεν έχουν ακριβώς την ίδια κανονιστική σημαντική. Στο τσεχικό 1§2 γίνεται λόγος για «υποχρεώσεις που θα εκπληρωθούν», ενώ στο ελληνικό 2§2 για εμπέδωση της ειρήνης κλπ. κατ' ακολουθία των γενικά αναγνωρισμένων κανόνων. Εξάλλου, οι συνταγματικές διατάξεις δεν έχουν ποτέ μόνο «εξαγγελτικό» χαρακτήρα, αλλά και κανονιστική ισχύ και μάλιστα ανώτατης τυπικής ισχύος.

Δ) γενικής οικονομικής φύσεως·

Ε) που συνεπάγονται πρόσθετα ζητήματα, η διευθέτηση των οποίων απόκειται στο νόμο.

Επομένως, με την αναθεώρηση του άρθρου 49 καταργήθηκε ο προηγούμενος συνταγματικός κανόνας, βάσει του οποίου οι διεθνείς συνθήκες που απαιτούσαν έγκριση από το Κοινοβούλιο ψηφίζονταν με τη **διαδικασία ψήφισης των κοινών νόμων**, στην οποία διαδικασία υπάρχει και η εξαιρετική περίπτωση της ψήφισης νόμου χωρίς την έγκριση της Γερουσίας. Ως εκ τούτου, μετά την αναθεώρηση του άρθρου 49, οι διεθνείς συνθήκες των πέντε κατηγοριών που αναφέρονται στο νέο κείμενο του άρθρου, καθίστανται μέρος της εσωτερικής έννομης τάξης μετά από **έγκριση τόσο της Γερουσίας, όσο και της Βουλής**. Ωστόσο, για τυχόν άλλες κατηγορίες διεθνών συνθηκών, από τη σιωπή (πλέον) του Συντάγματος, θα αρκεί η τήρηση της προηγούμενης διαδικασίας, δηλαδή εκείνη της ψήφισης των κοινών νόμων.

Στο νέο άρθρο 10 διατυπώθηκε επίσης ευκρινέστερα η **αρχή της αμεσότητας** των κυρωμένων διεθνών συνθηκών με την βελτιωμένη διατύπωση ότι αυτές αποτελούν τμήμα της έννομης τάξης. Με άλλη διατύπωση κατοχυρώθηκε και η **αρχή της τυπικής υπεροχής** των διεθνών συνθηκών έναντι του κοινού δικαίου, με τη φράση «*οι συνθήκες κατισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου*».

Η ουσιαστική αναθεώρηση του άρθρου 10 επήλθε με την απόλυση του περιορισμού του αρχικού κειμένου στις συνθήκες που αφορούν τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Πλέον, μετά την αναθεώρηση του άρθρου, οι παραπάνω ορισμοί περί αμεσότητας και τυπικής υπεροχής των κυρωμένων διεθνών συνθηκών, αφορούν **όλες τις διεθνείς συνθήκες** και όχι μόνο αυτές που αφορούν στα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Επομένως, το νέο άρθρο 10 αφορά και στις κατηγορίες διεθνών συνθηκών που αναφέρονται στο (νέο) άρθρο 49, αλλά και σε κάθε άλλη τυχόν κατηγορία διεθνών συνθηκών. Σύμφωνα με το νέο άρθρο 10, κάθε δημοσιευμένη διεθνής συνθήκη που κυρώθηκε από το Κοινοβούλιο, δεσμεύει την Δημοκρατία της Τσεχίας, αποτελεί μέρος της έννομης τάξης της και κατισχύει αντίθετης διάταξης νόμου.

2.2.2. Το νέο άρθρο 10α.

Με τον συνταγματικό νόμο 395/2001 προστέθηκε στο κείμενο του Συντάγματος το νέο άρθρο 10α, το οποίο διαλαμβάνει ως εξής:

Άρθρο 10^α

(1) Ορισμένες εξουσίες των αρχών της Τσεχικής Δημοκρατίας μπορούν να μεταβιβαστούν με συνθήκη σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς.

(2) Η επικύρωση μιας συνθήκης κατά την §1 προϋποθέτει την έγκριση του Κοινοβουλίου, εκτός αν συνταγματικός νόμος ορίζει ότι η επικύρωση προϋποθέτει να γίνει η συνθήκη αποδεκτή με δημοψήφισμα.

2.2.2.1. Μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς.

Με την παράγραφο 1 του άρθρου κατοχυρώνεται συνταγματικά η δυνατότητα μεταβίβασης κρατικών αρμοδιοτήτων, δηλαδή μερών της κρατικής κυριαρχίας, σε διεθνείς οργανισμούς. **Τύπος** της μεταβίβασης ορίζεται η συνθήκη, η οποία κατ' ανάγκη θα είναι διεθνής συνθήκη, αφού θα διέπεται από το διεθνές δίκαιο, βάσει του

οποίου συνάπτονται οι συνθήκες με διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ο συνταγματικός «χώρος» για την ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφού πλέον καθίσταται συνταγματικά επιτρεπτή η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων νομοθετικής και δικαιοδοτικής εξουσίας σε διεθνή οργανισμό ή θεσμό. Παρατηρείται πως ο αναθεωρητικός νομοθέτης επέλεξε την **ευέλικτη διατύπωση** του όρου «διεθνής οργανισμός ή θεσμός», προκειμένου να μην δημιουργηθούν νέα αναχώματα, εφόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση παύσει να έχει το χαρακτήρα «διεθνούς οργανισμού» στο μέλλον, ή εφόσον η Τσεχική Δημοκρατία αποφασίσει να συμμετάσχει σε έναν διεθνή θεσμό που δεν έχει το χαρακτήρα του «διεθνούς οργανισμού», όπως για παράδειγμα το Δικαστήριο της Ε.Σ.Δ.Α.

Με το νέο άρθρο 10a, **εξαλείφεται το συνταγματικό εμπόδιο για αναγνώριση νομοθετικής και δικαιοδοτικής αρμοδιότητας σε διεθνείς οργανισμούς** που ανέκυπτε από τη συνδυασμένη ερμηνεία του αρχικού άρθρου 10 του Συντάγματος με το άρθρο 4 του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, το οποίο ορίζει ότι οι περιορισμοί των δικαιωμάτων και των ελευθεριών μπορούν να επιβληθούν μόνο με Νόμο. Αφού πλέον η νομοθετική εξουσία, κατά συνταγματικά επιτρεπτό, τρόπο είναι μεταβιβαστή σε διεθνείς οργανισμούς, **τα νομικά κείμενα που θα παραχθούν από αυτούς είναι δυνατόν, κατά τρόπο συμβατό, πλέον, με το άρθρο 4 του Χάρτη, να επιβάλλουν περιορισμούς στα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες**, αφού τα νομοθετικά αυτά κείμενα θα αποτελούν – άμεσα- αναπόσπαστο μέρος της εσωτερικής έννομης τάξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας.

Δικαιosuγκριτικά, παρατηρείται ότι η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς δεν κατοχυρώνεται ως «αιτιώδης» μεταβίβαση, όπως, για παράδειγμα, στο ελληνικό Σύνταγμα, το οποίο αναφέρει ότι η αναγνώριση αρμοδιοτήτων γίνεται «για να εξυπηρετηθεί σπουδαίο εθνικό συμφέρον και να προαχθεί η συνεργασία με άλλα κράτη». Οι αιτίες αυτές θεωρούνται αυτονόητες μάλλον στο τσέχικο Σύνταγμα και πάντως έχει τεθεί το θεσμικό αντιστάθμισμα της έλλειψής τους από τον προηγούμενο έλεγχο της συνταγματικότητας μιας διεθνούς συνθήκης από το Συνταγματικό Δικαστήριο¹⁶. Εξάλλου, το έτερο θεσμικό αντίβαρο είναι η δυνητική προκήρυξη δημοψηφίσματος, με συνταγματικό νόμο, μεταθέτοντας την απόφαση για την επικύρωση ή μη της συνθήκης που μεταβιβάζει κρατικές αρμοδιότητες σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς απευθείας στην βούληση του εκλογικού σώματος, κατά τεκμήριο αρμόδιου να κρίνει εάν με τη μεταβίβαση εξυπηρετείται «σπουδαίο εθνικό συμφέρον» ή όχι .

2.2.2.2. Έγκριση από το κοινοβούλιο

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 10a, για την κύρωση μιας συνθήκης που προβλέπει μεταβίβαση συνταγματικών αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς, απαιτείται είτε την έγκριση του Κοινοβουλίου είτε την έγκρισή της με δημοψήφισμα, το οποίο προκηρύσσεται με συνταγματικό νόμο.

Η έγκριση μιας συνθήκης του άρθρου 10a§1 από το κοινοβούλιο γίνεται με την πλειοψηφία που ορίζει το άρθρο 39§4, το οποίο επίσης τροποποιήθηκε με τον συνταγματικό νόμο 395/2001. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή:

¹⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 87§2, πριν την επικύρωση μιας συνθήκης κατά το άρθρο 10a ή το άρθρο 49, το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει περαιτέρω την δικαιοδοσία να αποφασίσει, κρίνοντας την συμβατότητα της συνθήκης με το σύνταγμα. Η συνθήκη δεν επιτρέπεται να επικυρωθεί πριν διατυπωθεί η κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Για την ψήφιση συνταγματικού νόμου ή για την επικύρωση συνθηκών που αναφέρονται στο άρθρο 10α§1, απαιτείται πλειοψηφία τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών και των τριών πέμπτων των παρόντων γεροισιαστών.¹⁷

Ως εκ τούτου, με την αναθεώρηση του 2001, η διαδικασία κύρωσης συνθηκών που αναγνωρίζουν μεταβίβαση κρατικών αρμοδιοτήτων απαιτεί τις ίδιες ακριβώς αυξημένες πλειοψηφίες που απαιτεί και η διαδικασία ψήφισης συνταγματικών νόμων, δηλαδή η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος.

2.2.2.3. Έγκριση με δημοψήφισμα.

Διαζευκτικά προς τη δυνατότητα κύρωσης μιας συνθήκης με την διαδικασία της έγκρισης από το Κοινοβούλιο, με την αυξημένη πλειοψηφία του άρθρου 39§4, προβλέπεται στο άρθρο 10α§2 και η δυνατότητα επικύρωσης της εν λόγω συνθήκης με διενέργεια δημοψηφίσματος. Από τη διατύπωση της διάταξης («εκτός αν ...») προκύπτει ότι η δυνατότητα αυτή προβλέπεται ως εξαιρετική, δηλαδή ο «κανόνας» παραμένει η επικύρωση με την έγκριση του Κοινοβουλίου.

Παρατηρείται, ωστόσο, ότι η διενέργεια του δημοψηφίσματος προκαλείται μόνο με συνταγματικό νόμο, δηλαδή ακριβώς με τη διαδικασία αυξημένης πλειοψηφίας που θα ήταν απαραίτητη για την επικύρωση της συνθήκης από το Κοινοβούλιο. Κατά το άρθρο 39§4, για την θέσπιση συνταγματικού νόμου απαιτείται πλειοψηφία 3/5 του όλου αριθμού των βουλευτών και 3/5 των παρόντων γεροισιαστών. Η απόφαση για την διενέργεια δημοψηφίσματος προκύπτει από διαδικασία εξίσου δυσχερή με την επικύρωση της συνθήκης, αλλά και εξίσου δυσχερή με τη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος.

Η διάταξη βρίσκεται σε αρμονία με τη διάταξη του άρθρου 2§2, σύμφωνα με την οποία «ο συνταγματικός νόμος μπορεί να καθορίζει τις περιπτώσεις που ο λαός ασκεί αμέσως την κρατική εξουσία.» Επισημαίνεται ότι στο Τσέχικο Σύνταγμα **δεν υπάρχει γενική διάταξη που να καθορίζει τη διαδικασία προκήρυξης και διενέργειας δημοψηφίσματος**, εκτός από το άρθρο 2§2 που ορίζει το συνταγματικό νόμο ως νόμιμο τύπο για τον προσδιορισμό των περιπτώσεων που ο λαός ασκεί αμέσως την κρατική εξουσία, άρα και τις περιπτώσεις που ο λαός καλείται να επιλύσει ένα κρατικό ζήτημα με την ψήφο του (δημοψήφισμα).

Μολονότι «εξαιρετική» η πρόβλεψη για επικύρωση με δημοψήφισμα σύμβασης μεταβίβασης αρμοδιοτήτων, αυτή ήταν η συνταγματική οδός που ακολουθήθηκε στην Τσεχία, λόγω των ειδικών πολιτικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν κατά την κρίσιμη περίοδο στη χώρα, προ της δρομολόγησης της εντάξεώς της στην Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. παρακάτω, υπό 3.2.).

2.2.3. Το νέο άρθρο 10b.

Με τον συνταγματικό νόμο 395/2001 προστέθηκε στο κείμενο του Συντάγματος το νέο άρθρο 10b, το οποίο διαλαμβάνει ως εξής:

---

¹⁷ Παρατηρείται ότι η τροποποίηση του άρθρου εστίασε την αυξημένη πλειοψηφία αποκλειστικά στις συνθήκες του νέου άρθρου 10a, ενώ το αρχικό 39§4 αναφερόταν στις συνθήκες του αρχικού 10. Μετά την αναθεώρηση και των δύο αυτών διατάξεων, οι συνθήκες του άρθρου 10 (εφόσον δεν συνισχύουν άλλες διατάξεις, όπως αυτές του 10a και του 49) επικυρώνονται, από τη σιωπή του Συντάγματος, με την απλή πλειοψηφία ψήφισης της κοινής νομοθεσίας.

Άρθρο 10β

- (1) Η κυβέρνηση θα ενημερώσει το Κοινοβούλιο, εύλογα και εκ των προτέρων, αναφορικά με θέματα που συνδέονται με υποχρεώσεις που συνεπάγεται η συμμετοχή της Τσεχικής Δημοκρατίας σε έναν διεθνή οργανισμό ή θεσμό.*
- (2) Τα σώματα του Κοινοβουλίου θα διατυπώνουν τις απόψεις τους επί ειλημμένων αποφάσεων αυτών των διεθνών οργανισμών ή θεσμών κατά τρόπο σύμφωνο με τις πάγιες εντολές τους.*
- (3) Νόμος που ορίζει τις αρχές που διέπουν τις συμφωνίες και τις σχέσεις ανάμεσα στα σώματα, όπως και εξωτερικά, μπορεί να αναθέτει την συμμετοχή ενός σώματος στην εργασία της παραγράφου 2 σε κοινό σώμα.*

Το άρθρο ρυθμίζει τις υποχρεώσεις της κυβέρνησης για ενημέρωση του Κοινοβουλίου, αναφορικά με τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει το Τσεχικό Κράτος από τη συμμετοχή του σε έναν διεθνή οργανισμό. Πρόκειται για διάταξη που αφορά τα *interna corporis* του Κοινοβουλίου.

Το μόνο ενδιαφέρον που παρουσιάζει το άρθρο, από άποψη ένταξης διεθνούς δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη, είναι η παράγραφος 2. Στην ουσία πρόκειται για «κάτι» λιγότερο από την *απαγόρευση θέσης επιφυλάξεων* στις ειλημμένες αποφάσεις διεθνών οργανισμών στις οποίες συμμετέχει η Τσεχική Δημοκρατία. Στην διάταξη αυτή το κράτος (αυτό) δεσμεύει τα θεσμοθετημένα όργανα που ασκούν τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, δηλαδή τη Βουλή και την Γερουσία, ώστε αυτά ***να μην υπερβούν το μέτρο της κριτικής σε αποφάσεις διεθνών οργανισμών***. Είναι μια συνταγματική ένδειξη «καλής θελήσεως» και «υπακοής» της Τσεχικής Δημοκρατίας ενώπιον των οργανισμών στους οποίους πρόκειται να συμμετάσχει και κυριότατα, φυσικά, ενώπιον της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αποφάσεις των οργανισμών αυτών δεν θα τύχουν κριτικής πέραν αυτής που μπορεί να χωρήσει ενόψει των πάγιων εντολών.

3. Το δημοψήφισμα ως θεμέλιο ένταξης της Τσεχικής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. .

Η συνταγματική δυνατότητα για την έγκριση της επικείμενης ένταξης της Τσεχικής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. με δημοψήφισμα διαφάνηκε από το 2001, όταν με τον συνταγματικό νόμο 395/2001 προστέθηκε στο Σύνταγμα το άρθρο 10α, στην §2 του οποίου το δημοψήφισμα ορίζεται ως διαζευκτικός (ή «εξαιρετικός») τύπος έγκρισης μιας διεθνούς σύμβασης μεταβίβασης αρμοδιοτήτων σε διεθνή οργανισμό ή θεσμό. Ωστόσο, η τελική επιλογή της δημοψηφισματικής οδού για την έγκριση της εν λόγω ένταξης επικυρώθηκε συνταγματικά με την ψήφιση του συνταγματικού νόμου 515/2002 με τον οποίο καθοριζόταν λεπτομερώς η διαδικασία του εν λόγω δημοψηφίσματος.

Ως εκ τούτου, ο συνταγματικός νόμος 515/2002, αλλά και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, το οποίο υπήρξε θετικό για την συμμετοχή της Δημοκρατίας της Τσεχίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, συναποτελούν, μαζί με τα σχετικά συνταγματικά άρθρα, το (τελικού σταδίου) συνταγματικό θεμέλιο ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. Το δημοψήφισμα, προκηρυγμένο με συνταγματικό νόμο, κατά ρητή συνταγματική εντολή (του άρθρου 10α), συμπληρώνει στην ουσία το ίδιο το Σύνταγμα, προσθέτοντας επιπρόσθετη άμεση λαϊκή νομιμοποίηση στη διαδικασία μεταβίβασης κρατικών αρμοδιοτήτων, όπως η νομοθεσία και η δικαιοσύνη στην Ε.Ε.

3.1. Η έλλειψη πρόβλεψης γενικού δημοψηφίσματος κατά το Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Τσεχίας του 1992 δεν περιλάμβανε καμία διάταξη που να αναφέρεται ευθέως σε δημοψήφισμα. Η μόνη σχετική αναφορά ήταν στο άρθρο 2§2, όπου **νομικός τύπος** για άμεση άσκηση κρατικής εξουσίας από το λαό ορίζεται ο συνταγματικός νόμος. Η εν λόγω διάταξη απλώς επιτρέπει τη σύσταση θεσμών άμεσης δημοκρατίας, ορίζοντας ως νόμιμο τύπο για την κατοχύρωσή τους τον συνταγματικό νόμο.

Ως εκ τούτου, στο αρχικό Σύνταγμα της Τσεχίας του 1992 δεν υπήρχε διάταξη που να ορίζει τους όρους και την διαδικασία διενέργειας δημοψηφίσματος.

Η έλλειψη μιας τέτοιας διάταξης εξακολουθεί να υφίσταται ακόμα και μετά τις αναθεωρήσεις του συντάγματος με τους πρόσφατους συνταγματικούς νόμους. Κι αυτό επειδή με τον νόμο 395/2001 προστέθηκε η δυνητική/εξαιρετική προσφυγή σε δημοψήφισμα για την επικύρωση μιας διεθνούς συνθήκης μεταβιβαστικής αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς (άρθρο 10α§2). Πρόκειται για μια *ειδική περίπτωση* δημοψηφίσματος, στην οποία, όμως, και πάλι, δεν περιγράφεται συνταγματικά η διαδικασία και οι όροι διενέργειας. Η εν λόγω περιγραφή περιέχθη λεπτομερέστατα στον συνταγματικό νόμο 515/2002, ο οποίος ακριβώς έθεσε τους όρους, τη διαδικασία και τη δεσμευτικότητα του δημοψηφίσματος έγκρισης της εισόδου της χώρας στην Ε.Ε. Αλλά και σε αυτήν την περίπτωση πρόκειται για μια **περιπτωσιακή ρύθμιση**, η οποία, βέβαια, δημιουργεί ένα, ούτως ειπείν, «συνταγματικό προηγούμενο», σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτει το κενό του τσεχικού συντάγματος ως προς την ύπαρξη μιας αναλυτικής

γενικής διάταξης που να θεσμοθετεί το δημοψήφισμα, όπως για παράδειγμα το άρθρο 44§2 του ελληνικού Συντάγματος¹⁸.

Ο συνταγματικός νομοθέτης πρόκρινε την λύση της περιπτώσιακής αντιμετώπισης της ανάγκης για προσφυγή σε δημοψήφισμα, με την μορφή της εξουσιοδότησης δυνάμει συνταγματικού νόμου. Η διαδικασία έκδοσης συνταγματικού νόμου ταυτίζεται με τη διαδικασία της συνταγματικής αναθεώρησης, αφού ο συνταγματικός νόμος (όπως το «ψήφισμα» στην ελληνική συνταγματική τάξη) είναι ο τύπος για την αναθεώρηση και συμπλήρωση του συντάγματος.

3.2. Οι πολιτικοί συσχετισμοί ως επιρροή στην προσφυγή σε δημοψήφισμα.

Οι λόγοι της πρόκρισης της δημοψηφισματικής οδού στην περίπτωση της Τσεχίας ήταν πολιτικοί. Συνταγματικά υπήρχε η δυνατότητα η συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να συντελεστεί με απόφαση του κοινοβουλίου, κατά το άρθρο 10a§2.

Η Δημοκρατία της Τσεχίας υπέβαλε αίτηση συμμετοχής της ως Κράτος-Μέλος στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης το έτος 1996. Από τότε οι σχέσεις της Τσεχίας με την Ε.Ε. επικεντρώθηκαν σε ζητήματα προετοιμασίας της πρώτης για την ένταξή της στη δεύτερη. Οι επίσημες διαπραγματεύσεις εκκινούν την 31^η Μαρτίου 1998, οπότε δημοσιοποιήθηκε η θετική «Γνώμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αίτηση Ένταξης στην Ε.Ε. της Τσεχικής Δημοκρατίας». Στο εν λόγω κείμενο της Επιτροπής διατυπώνονται οι προτεραιότητες εργασίας της Τσεχικής Δημοκρατίας και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν ως προς το επίπεδο προστασίας των ατομικών και κυρίως των μειονοτικών δικαιωμάτων¹⁹.

Η συμμετοχή της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρξε κύρια προτεραιότητα όλων των κυβερνήσεων της Τσεχοσλοβακίας και της μετέπειτα Τσεχίας. Μολονότι πάντα η άποψη της κοινής γνώμης καταγραφόταν ως συντριπτικά πλειοψηφική υπέρ της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε., υπήρξε μια μεταστροφή στον

---

¹⁸ «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, ύστερα από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα τρία πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση των δύο πέμπτων του συνόλου και όπως ορίζουν ο Κανονισμός της Βουλής και νόμος για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Δεν εισάγονται κατά την ίδια περίοδο της Βουλής περισσότερες από δύο προτάσεις δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο. Αν νομοσχέδιο υπερψηφιστεί, η προθεσμία του άρθρου 42 παράγραφος 1 αρχίζει από τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος.

¹⁹ Στην έκθεση, όμως, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναφέρεται ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένα ανοιχτά ζητήματα που αναμένουν τη λύση τους. Πρόκειται για την τσέχικη νομοθεσία που έχει έρθει σε αντίθεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι ορισμένοι νόμοι και διατάγματα που ισχύουν από το 1945 και το 1946, αφορούν τη δίωξη ορισμένων εθνικών ομάδων – ιδίως Γερμανών- στην πρώην Τσεχοσλοβακία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει γνωμοδοτήσει ότι ο νόμος 115/1946 δεν δικαιολογείται με τη σύγχρονη αντίληψη περί κράτους δικαίου. Αντιτίθεται στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε όλες τις θεμελιώδεις νομικές διατάξεις γιατί έχει νομιμοποιήσει συλλήβδην βαρύτατα αδικήματα που έχουν διαπραχθεί στη μεταπολεμική περίοδο. Κι είχε ζητήσει την αποκατάσταση της αδικίας. Μέχρι τώρα διαπιστώνεται ότι οι τσέχικες κυβερνήσεις έχουν αντιδράσει αρνητικά και το μόνο ενθαρρυντικό βήμα έγινε από τον πρόεδρο της Τσεχικής Δημοκρατίας Βλαντλαβ Κλάους που δήλωσε ότι η απέλαση των Γερμανών της Τσεχοσλοβακίας –Σουδήτες- και η άσκηση βίας κατά του γερμανικού πληθυσμού μετά τον πόλεμο με το σημερινό πνεύμα είναι απαράδεκτες. Σημειώνεται ότι η Τσεχία έλαβε από τους ευρωβουλευτές το μικρότερο αριθμό ψήφων σε σχέση με τις άλλες υποψήφιες χώρες. (πηγή: ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ).

ευρωσκεπτικισμό, εκφρασμένη ιδίως από τον πρόεδρο του κεντροδεξιού κόμματος (Αστικό Δημοκρατικό Κόμμα-ODS) Vaclav Klaus, ο οποίος ήταν πρωθυπουργός και κυρίαρχη πλειοψηφία του κεντροδεξιού κοινοβουλευτικού συνασπισμού, ο οποίος κυβέρνησε τη χώρα το διάστημα 1992-1997. Δεύτερος παράγοντας της μερικής μεταστροφής της κοινής γνώμης ήταν η επιρροή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Βοημίας και Μοραβίας (KSCM) και των ρεπουμπλικάνων (SPR-RSC). Η πολιτική συναίνεση για την είσοδο στην Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί ευρεία, αλλά επιφανειακή²⁰.

Οι εκλογές του Ιουνίου του 2002 κερδίστηκαν από τους σοσιαλδημοκράτες, υπό την νέα ηγεσία του Vladimir Spidla,

σημερινού πρωθυπουργού της Τσεχίας, ο οποίος ίδρυσε ένα κυβερνητικό συνασπισμό με την Ένωση Φιλελευθέρων και τους Χριστιανοδημοκράτες. Το αρνητικό εκλογικό αποτέλεσμα για το Αστικό Δημοκρατικό Κόμμα οδήγησε τον Klaus σε παραίτηση από την ηγεσία του, προκειμένου να προωθηθεί ο ίδιος για τη θέση της προεδρίας της δημοκρατίας, καθώς η θητεία του προέδρου Vaclav Havel έληγε τον Ιανουάριο του 2003. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκε άνοδος του ποσοστού του κομμουνιστικού κόμματος, το οποίο μαχόταν σθεναρά την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. .

Όλοι αυτοί οι παράγοντες οδήγησαν στο να προκριθεί η λύση του δημοψηφίσματος για την επικύρωση της εισόδου της Τσεχίας στην Ε.Ε. Την απόφαση επιβεβαίωσε η απρόβλεπτη εκλογή του V. Klaus στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας της Τσεχίας το Φεβρουάριο του 2003. Στις αρχές του 2003 η δημοτικότητα του κυβερνητικού συνασπισμού, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις παρουσίασε δραματική πτώση, γεγονός το οποίο, συνδυασμένο και με την εκλογή του Klaus στην προεδρία της δημοκρατίας, οδήγησε τον πρωθυπουργό Spidla στο να κινήσει τη διαδικασία ψήφου εμπιστοσύνης, την οποία κέρδισε. Ωστόσο, η επιλογή της δημοψηφισματικής οδού ήταν ήδη οριστική και για αυτό εκδόθηκε ο συνταγματικός νόμος 515/2002, με τον οποίο ορίστηκε η διαδικασία, οι όροι και οι έννομες και συνταγματικές συνέπειες του δημοψηφίσματος.

3.3. Ο συνταγματικός νόμος 515/2002 περί προκήρυξης του δημοψηφίσματος.

²⁰ Βλ. Sean Hanley, Referendum briefing No 6, The Czech Accession Referendum 13-14 June 2003.

Σύμφωνα με το άρθρο 10α§2, το δημοψήφισμα για την επικύρωση μιας διεθνούς σύμβασης με την οποία μεταβιβάζονται κρατικές αρμοδιότητες σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς προκηρύσσεται με συνταγματικό νόμο. Εξάλλου, κατά το άρθρο 2§2, οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η εξουσία ασκείται από το λαό, ορίζονται με συνταγματικό νόμο. Ο συνταγματικός νόμος που ψηφίστηκε για την διενέργεια του εν λόγω δημοψηφίσματος είναι ο υπ' αρ. 515/ 14-11-2002, ο οποίος ορίζει ως εξής:

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ
Της 14^{ης} Νοεμβρίου 2002
No. 515/2002 sb.

Σχετικός με το δημοψήφισμα για την ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αναθεωρητικός του συνταγματικού νόμου No.1/1993 sb., του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Τσεχίας, όπως αναθεωρήθηκε από επάλληλους συνταγματικούς νόμους.

Το Κοινοβούλιο συνέταξε τον παρόντα συνταγματικό νόμο της Δημοκρατίας της Τσεχίας:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

ΑΡΘΡΟ 1

Γενικές Διατάξεις

- 1. Η απόφαση για την ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα ληφθεί αποκλειστικά με το δημοψήφισμα.*
- 2. Η ερώτηση του δημοψηφίσματος είναι η εξής: «Συμφωνείται με το να καταστεί η Δημοκρατία της Τσεχίας Κράτος Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επικυρώνοντας την Συνθήκη Ένταξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση;»*
- 3. Κάθε πολίτης της Δημοκρατίας της Τσεχίας που έχει συμπληρώσει την ηλικία των 18 ετών έχει δικαίωμα ψήφου στο δημοψήφισμα.*
- 4. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα κηρύξει το δημοψήφισμα και θα ανακοινώσει τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος κατά τρόπο ανάλογο με τις ισχύουσες διατάξεις.*

Εφόσον το δημοψήφισμα λάβει χώρα εντός των έξι τελευταίων μηνών της βουλευτικής περιόδου της Συνέλευσης των Αντιπροσώπων ή στο τέλος της θητείας των σωμάτων αντιπροσώπευσης της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα το κηρύξει μαζί με τις εκλογές για την Συνέλευση των Αντιπροσώπων ή για τα σώματα αντιπροσώπευσης της τοπικής αυτοδιοίκησης.

ΑΡΘΡΟ 2

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα κηρύξει το δημοψήφισμα εντός τριάντα ημερών από τη μέρα κατά την οποία θα υπογραφεί η αποδοχή της Συνθήκης για την ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ώστε να λάβει χώρα κατά

την περίοδο που άρχεται από την επόμενη της τριακοστής μέρας και να ολοκληρωθεί την επόμενη της εξηκοστής μέρας.

*Επαναληπτικό Δημοψήφισμα
ΑΡΘΡΟ 3*

1. Εφόσον δεν εγκριθεί με το δημοψήφισμα η ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά το άρθρο 2, η Κυβέρνηση θα μπορεί να εισαγάγει πρόταση διενέργειας δημοψηφίσματος για το ίδιο ζήτημα, εφόσον ψηφιστεί τουλάχιστον από τα 2/5 των βουλευτών και τουλάχιστον από τα 2/5 των γερουσιαστών.
2. Η πρόταση διενέργειας δημοψηφίσματος κατατίθεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
3. Το δημοψήφισμα δεν μπορεί να κηρυχθεί συντομότερα από την παρέλευση δύο ετών από την απόρριψη της ένταξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με το παρόν δημοψήφισμα.

ΑΡΘΡΟ 4

Εφόσον συντρέχουν οι όροι για την προκήρυξη επαναληπτικού δημοψηφίσματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το προκηρύσσει εντός 30 ημερών από την κατάθεση της πρότασης διενέργειας, ώστε μπορεί να διενεργηθεί το αργότερο κατά την επόμενη της 90ής μέρας κατάθεσης της πρότασης, αλλιώς αποφασίζει ο ίδιος εντός της ίδιας περιόδου να απορρίψει την διενέργεια δημοψηφίσματος.

ΑΡΘΡΟ 5

Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος

1. Η απόφαση της ένταξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα ληφθεί με το δημοψήφισμα, εφόσον εκείνοι που ψηφίσουν απαντώντας θετικά στη δημοψηφισματική ερώτηση αποτελέσουν την απόλυτη πλειοψηφία.
2. Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, εφόσον με αυτά δίνεται έγκριση στην ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υποκαθιστά την έγκριση του Κοινοβουλίου για την επικύρωση της Συνθήκης Ένταξης της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΑΡΘΡΟ 6

Περαιτέρω όροι αναφορικά με το δικαίωμα ψήφου στο δημοψήφισμα όπως και τις λεπτομερείς προβλέψεις που αφορούν τις εγγυήσεις, το εκλέγειν, τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος θα ρυθμιστούν από νόμο. Για την ψήφιση του νόμου απαιτείται αποδοχή της βουλής και της γερουσίας.

*ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
(...)*

*ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΘΕΣΗ ΣΕ ΙΣΧΥ*

ΑΡΘΡΟ 8

Ο παρών συνταγματικός νόμος θα τεθεί σε ισχύ την 1 Μαρτίου 2003.

Παράλληλα με την ψήφιση του συνταγματικού νόμου 515/2002, ο οποίος κατέστη αναπόσπαστο μέρος της συνταγματικής έννομης τάξης της Τσεχικής Δημοκρατίας, επήλθαν τροποποιήσεις σε άρθρα του Συντάγματος.

Στο **άρθρο 62**, το οποίο βρίσκεται στο τρίτο κεφάλαιο του Συντάγματος («Εκτελεστική Εξουσία») και συγκεκριμένα στην ομάδα άρθρων κάτω από τον τίτλο «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας», προστέθηκε το στοιχείο I, κατά το οποίο, ο **Πρόεδρος της Δημοκρατίας** θα προκηρύξει δημοψήφισμα για την Ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και θα ανακοινώσει το αποτέλεσμα. Συνεπώς, η προκήρυξη του εν λόγω δημοψηφίσματος (και όχι γενικά η προκήρυξη δημοψηφίσματος) προστέθηκε ως αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Στο **άρθρο 87**, το οποίο βρίσκεται στο τέταρτο κεφάλαιο του Συντάγματος («Δικαστική Εξουσία») και συγκεκριμένα στην ομάδα άρθρων κάτω από τον τίτλο «Το Συνταγματικό Δικαστήριο», προστέθηκε το στοιχείο m, κατά το οποίο το **Συνταγματικό δικαστήριο** έχει την αρμοδιότητα να κρίνει αν η διαδικασία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος για την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση διενεργήθηκε σε αρμονία με τον συνταγματικό νόμο που προκήρυξε το εν λόγω δημοψήφισμα και την εκτελεστική του συνταγματικού νόμου νομοθεσία.

Με αυτά τα θεσμικά εφόδια το δημοψήφισμα το οποίο συνδέθηκε άρρηκτα με την μεταβίβαση κρατικών αρμοδιοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση περιβλήθηκε τον δέοντα τύπο, καθώς ρητά και με τον σ.ν. 515/2002 καθορίστηκε η δεσμευτικότητα του αποτελέσματός του. Καθώς η ύλη που ρυθμίζεται με το δημοψήφισμα συνδέεται άμεσα με την **«διάθεση» κρατικής εξουσίας** και μάλιστα κατά τρόπο πρωτογενή, το εν λόγω δημοψήφισμα υπάγεται στην περίπτωση κατά την οποία η συντακτική εξουσία ασκείται αμέσως από το λαό. Επομένως πρόκειται για ένα **συνταγματικό δημοψήφισμα**. Για αυτό και ο έλεγχος της τήρησης της σχετικής διαδικασίας ανατίθεται από το Σύνταγμα στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο, ενεργώντας στην προκειμένη περίπτωση τόσο ως εκλογοδικείο, αλλά όσο και ως συνταγματικό δικαστήριο που ασκεί τον συγκεντρωτικά τον έλεγχο της συνταγματικότητας, είναι καθ' ύλην αρμόδιο να αποφανθεί για τη (συνταγματική) νομιμότητα της διενέργειας του δημοψηφίσματος.

3.4. Η διενέργεια και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

Το δημοψήφισμα διενεργήθηκε στις 13 και στις 14 Ιουνίου 2003, ύστερα από μια εκτεταμένη εκστρατεία ενημέρωσης των πολιτών για τα θετικά και τα αρνητικά της ένταξης της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση²¹. Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα το 77,3% των ψηφοφόρων ενέκρινε την ένταξη, το 22,67% την απέρριψε, ενώ το ποσοστό των πολιτών που προσήλθε στην κάλπη ήταν το 55% του εκλογικού σώματος²². Αναλυτικότερα:

²¹ Για τις διαφημιστικές εκστρατείες του «ναι» και του «όχι», βλ. *Sean Hanley, ό.π., σελ. 4 επ.*

²² Τα ποσοστά θεωρούνται αντίστοιχα με εκείνα της Πολωνίας, μια εβδομάδα πριν.

	Σύνολο	% Εκλογέων	% Εγκύρων
Εκλογείς	8.259.525	100	
Αρ. ψηφοδελτίων	4.560.399	55,21	
Αρ. ψηφισάντων	4.557.960	55,18	
Έγκυρες ψήφοι	4.457.206	53,95	
«Ναι»	3.446.758	41,74	77,33
«Όχι»	1.010.448	12,23	22,67

Το ποσοστό των θετικών ψήφων επί του συνολικού εκλογικού σώματος ήταν 41,73%, δηλαδή, με την εξαίρεση της Ουγγαρίας, το μικρότερο ποσοστό σε αντίστοιχο δημοψήφισμα στην Ευρώπη, γεγονός το οποίο σχολιάστηκε έντονα από τους Τσέχους ευρωσκεπτικιστές.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Τσεχίας δέχτηκε 28 ενστάσεις κατά του δημοψηφίσματος, ορισμένες υποβληθείσες από ιδιώτες και ορισμένες από τους ηγέτες των ομάδων ευρωσκεπτικιστών. Οι ιδιώτες επικαλέστηκαν τεχνικές λεπτομέρειες της διαδικασίας, όπως το μέγεθος των σφραγίδων των ψηφοδελτίων ή η έλλειψη στυλό σε κάποια εκλογικά κέντρα. Οι «θεσμικοί» ενιστάμενοι επικαλέστηκαν το γεγονός ότι η κυβέρνηση για την διαφημιστική εκστρατεία του «Ναι» χρησιμοποίησε κρατικά κονδύλια, τα οποία προέρχονταν από τα χρηματικά ποσά που πληρώνουν όλοι οι πολίτες ως φόρους στο κράτος, ακόμη κι εκείνοι οι οποίοι είναι αντίθετοι με την είσοδο της χώρας στην Ε.Ε. Οι ευρωσκεπτικιστές ακτιβιστές ισχυρίστηκαν ότι με την τερατώδη κυβερνητική καμπάνια υπέρ της ένταξης στην Ε.Ε. ασκήθηκε βία στο εκλογικό σώμα και ότι, ως εκ τούτου, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν δεν απηχούσε την ανόθευτη λαϊκή ετυμηγορία. Το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε όλες τις ενστάσεις, άλλες ως αβάσιμες κι άλλες ως απλά μη επιδεχόμενες δικαστικής εκτίμησης.

Με το θετικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος επήλθε η δυνάμει του άρθρου 10α§2 επικύρωση της απόφασης ένταξης της Τσεχίας στην Ε.Ε., η οποία θα ολοκληρωθεί το έτος 2004, χωρίς, ωστόσο, η χώρα να ενταχθεί και στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ζώνη του ευρώ)²³.

²³ Για την είσοδο της Τσεχίας στη ζώνη του Ευρώ εκτιμάται ότι θα παρέλθει μια δεκαετία. Βλ. BBC.com

4. Συμπεράσματα.

Το συνταγματικό θεμέλιο της συμμετοχής της Δημοκρατίας της Τσεχίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, στην παρούσα φάση της επικείμενης ένταξης της στην Ε.Ε., αντίθετα από ότι συνέβη με την περίπτωση της Ελλάδας, δεν περιορίζεται σε ένα συνταγματικό άρθρο, αλλά σε περισσότερες συνταγματικές διατάξεις. Όπως, δηλαδή, η συνταγματική έννομη τάξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας συναποτελείται από περισσότερα συνταγματικά κείμενα (το Σύνταγμα, τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών και τους συνταγματικούς νόμους), έτσι και το συνταγματικό θεμέλιο της εισόδου της χώρας στην Ε.Ε. **συναποτελείται από περισσότερους κανόνες συνταγματικής περιωπής.**

Πυρήνας του συνταγματικού θεμελίου είναι το άρθρο **10α** του αναθεωρημένου Συντάγματος, το οποίο προστέθηκε στο σύνταγμα με τον συνταγματικό νόμο 395/2001, ενόψει ακριβώς της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε., σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται η μεταβίβαση κρατικών αρμοδιοτήτων με διεθνή συνθήκη σε διεθνείς οργανισμούς ή θεσμούς. Περαιτέρω, την είσοδο της χώρας στην Ε.Ε. θεμελιώνει ο **συνταγματικός νόμος 515/2002**, ο οποίος κατ' εφαρμογή του άρθρου 10α§2 προκήρυξε και καθόρισε τη διαδικασία και τη δεσμευτικότητα του δημοψηφίσματος έγκρισης της συνθήκης ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. Το **δεσμευτικό θετικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος** της 13^{ης} και 14^{ης} Ιουνίου 2003, ως άμεση άσκηση συντακτικής εξουσίας από το λαό της Δημοκρατίας της Τσεχίας και ως πρωτογενής συνταγματικός κανόνας, συνιστά το **τελικό, «οριστικό και αμετάκλητο» συνταγματικό θεμέλιο** για τη συμμετοχή της Δημοκρατίας της Τσεχίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το δημοψήφισμα, με το πρόσθετο κύρος της άμεσης λαϊκής ετυμηγορίας που συνεπάγεται ένας θεσμός άμεσης δημοκρατίας, αποτελεί το χρονικά τελειωτικό και το συνταγματικά «ωριμότερο» στάδιο της απόφασης της Δημοκρατίας της Τσεχίας για ένταξη της στην Ε.Ε. Ωστόσο, δεν πρέπει να παροράται η δογματική σημασία του εν λόγω δημοψηφίσματος. Η έγκριση της διεθνούς συνθήκης με δημοψήφισμα είναι ισόκυρη με την εναλλακτική δυνατότητα της επικύρωσης της απόφασης με έγκριση των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου (άρθρο 10α§2 περ. α' σε συνδυασμό με άρθρο 49 Συντάγματος), της οποίας δεν έγινε χρήση. Οι λόγοι που προκρίθηκε η επικύρωση της συνθήκης με την δημοψηφισματική οδό ήταν λόγοι πολιτικής -και όχι συνταγματικής- «νομιμοποίησης» μιας απόφασης που το Τσεχικό Κράτος είχε λάβει από το έτος 1996, οπότε υπέβαλε την πρώτη αίτηση συμμετοχής στην διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.